

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

El català a Múrcia
M.Àngels Viladot i Presas

Catalan Review, Vol. XV , No. 1 (2001), p. 133-143

EL CATALÀ A MÚRCIA

M. ÀNGELS VILADOT I PRESAS

L'educació escolar i sobretot la pressió dels mitjans de comunicació ha minat profundament el vocabulari dels dialectes espanyols (Viladot, "Els galesos", "El bable"). Els resultats de nombroses enquestes demostren que la joventut, en els territoris corresponents on es parlaven profusament aquests dialectes, han perdut gairebé tot el cabal lèxic dels grans. Només en comptades ocasions, els joves que viuen en localitats molt petites i essencialment agrícoles comparteixen el lèxic dels seus avis. Així, doncs, els joves es refereixen a *libèl-lula*, a *pa-pallona* o a *marieta de set punts*, per exemple, per aquests mateixos noms. Val a dir, però, que, la joventut no constitueix un grup d'informadors fidedignes ja que en nombroses ocasions amaguen el seu coneixement (passiu) de dialectismes. El fet és que, en molts casos, temen semblar rústics si admeten familiaritat amb els dialectes o subdialectes dels seus respectius indrets (Viladot, *Identitat...*).

Com sigui, els resultats d'unes enquestes recollides a diferents poblacions de Múrcia (Sempere) ens informem que a Archena, per exemple, els joves coneixien tan sols un 25 % del vocabulari dialectal; a Torre Pacheco no només ignoraven el lèxic tradicional, sinó que s'expressaven sense el "seseo" característic dels seus pares i avis. A Cehegín, d'altra banda, responien sistemàticament amb la paraula espanyola estàndard, però quan se'ls estirava de la llengua admetien que havia una altra manera de referir-se a certes coses, però que això era només com parlaven els seus avis. Així responien "renacuajo" al dibuix de la cria del capgròs, però poc després afegien: "Bé, la meva àvia diu *cullaretet*". Altres vocables sobreviuen com petrificats en frases fetes. Així, a Cehegín també els nois van respondre al dibuix del ratpenat amb aquesta mateixa paraula normativa, mentre que els jubilats d'un club de pensionistes unànimement es decidiren per *morciguillo*. És significatiu el fet, des d'un punt de vista per a la dialectologia en general, que en l'actualitat molts joves d'aquestes contrades ja no reconeixen *morciguillo* amb el significat de ratpenat, però continuen utilitzant aquesta paraula en la frase "Fumas más que un *morciguillo*". Sembla, doncs, que en l'extensió metafòrica o en la fossilització d'una paraula es manté el «significant» a través del temps tot i que el «significat» s'ha difuminat amb anterioritat.

L'embranzida al segle XX dels mitjans de comunicació i de les autopistes de la informació, favoregen noves formes de vida i, en un batre d'ulls, totes aquestes varietats de les parles locals seran fòssils d'un passat no massa llunyà. Aquests dialectes formen part de la identitat

del lloc on es parlen, sens dubte mutable i canviant, adaptant-se als nous entorns i circumstàncies. És indiscutible que l'estudi dels dialectes, com a parles locals diferenciades de la llengua d'origen, i per les distintes disciplines socials, té un interès per ell mateix. Però, a aquest interès intrínsec, s'hi suma el fet de la importància d'informar als joves que els seus pares, els seus avis i besavis (i així remuntant-nos molts segles enrere) parlaven amb varietats lingüístiques distintes de la llengua normativa, homogeneïtzada pels mitjans de comunicació i per l'emigració de molts joves a les ciutats. Deixar constància d'aquesta meravella lingüística i cultural (dels dialectes i subdialectes locals) i dels motius i de les circumstàncies històriques que la propiciaren és, sense dubte, una tasca de construcció de la humanitat i, per tant, enormement emocionant.

El debat sobre si el murcià és un dialecte, una parla de trànsit, una varietat parlada o l'espanyol que es parla a Múrcia, ofereix un ampli panorama crític. Passant per alt aquest debat d'una forma intencionada només aportaré la idea expressada per Muñoz ("Historia...") per tal de deixar clars els motius pels quals, en el present treball, utilitzo, segons convé, el terme dialecte o bé parles murcianes.

Des d'un punt de vista diacrònic es pot emprar el terme dialecte murcià, per tal de designar una situació històrica delimitada cronològicament i geogràficament, i forjada successivament amb la incorporació de distints codis i normes lingüístiques, com l'àrab, el mossàrab, l'aragonès, el català-valencià i l'andalús sobre una base inicial castellana. Però també s'ha de dir que des d'un punt de vista sincrònic la situació lingüística actual no ens faculta per seguir utilitzant aquesta denominació. En cerca d'una precisió científica més gran es fa servir el terme parles murcianes per designar el conjunt de peculiaritats fonètiques, morfosintàctiques i lèxiques que, avui dia, s'observen en els actes locutius de les persones autòctones, o d'antic arrelades en aquesta regió. Així, l'embranchida de l'idioma general ha anat reduint les possibilitats de generació dels antics dialectes, i la tendència generalitzada és que les peculiaritats dialectals s'han aixoplugat en reductes geogràfics limitats, parcel·les d'activitats clarament sumides en la tradició i, des del punt de vista social, en segments de població allunyats dels circuits culturals estandarditzats. Observem, doncs, que certs pòsits dialectals han sobreviscut i fins i tot algunes d'aquestes peculiaritats lèxiques han estat admeses pels òrgans rectors de la llengua general.

Tot i això, en aquest article empro el terme murcià amb el significat de dialecte espanyol que no només es parla a la província de Múrcia sinó també en part de les províncies frontereres d'Alacant, Albacete, Jaén, Granada i Almeria. Podem assentar que l'àmbit físic de les parles murcianes (o subdialectes) queda delimitat geogràficament per una

figura geomètrica en els extrems de la qual se situarien els rius Xúquer, Vinalopó i Almanzora, prolongant-se la línia divisòria establerta per aquest darrer fins als límits de la Serra del Segura, quedant definitivament tancat el polígon amb la Serra de Alcaraz. Les terres que queden dins d'aquestes fronteres són la conca del riu Segura amb les seves diferents varietats comarcals (Muñoz, "El murciano").

INFLUÈNCIA HISTÒRICA DEL CATALÀ A MÚRCIA

Els comentaris sobre la influència del català en el murcià es remunten com a mínim a principis del segle XIX. El viatger francès Alexandre de Laborde, acompanyant i guia de Napoleó en la campanya espanyola, notava que els murcians parlaven la llengua espanyola però "amb poca propietat doncs barregen algunes paraules àrabs i valencianes (1816; citat a Sempere).

Com veurem més endavant, sembla del tot indiscutible que s'ha de considerar l'actual dialecte murcià com a fruit del contacte entre les llengües catalana i castellana durant els segles XII-XIV. Zamora menciona que en el vocabulari del murcià abunden aragonesismes, valencianismes i catalanismes. Hi ha autors (com, per exemple, Sempere) que argumenten que molts dels aragonesismes no són sinó catalanismes revestits fonèticament i morfològicament per lleis lingüístiques del castellà. En aquest línia Veny ens diu "No és just catalogar termes com *bajoca* 'mongeta tendra', *chulla* 'tros de carn', *gemecar* 'gemegar' i *melsa* 'melsa' entre els aragonesismes del murcià, quan per les mateixes raons podríem agrupar-los amb els catalanismes". Torreblanca també es va haver d'enfrontar al mateix dilema en la seva monografia sobre la parla de Villena, un subdialecte murcià enclavat al nord-est de la zona. Així, per exemple, ens diu: "A Villena, hi ha paraules que conserven els grups inicials llatins *pl-*, *cl-* y *fl-*. En la majoria dels casos, considero aquestes paraules com catalanismes. No obstant no tinc proves per rebutjar un probable origen mossàrab o aragonès. Atès que l'aportació lingüística catalana, en la parla de Villena, és inferior únicament a la castellana, m'inclino a considerar com catalanismes la major part de les paraules villenenses l'evolució fonètica de les quals no hagi seguit la norma castellana, sinó la catalana, encara en els casos on la norma sigui la mateixa pel català, l'aragonès i el mossàrab. S'exceptuen les paraules àmpliament documentades en aragonès o mossàrab llevantí, i corrents en català, la procedència de les quals en la parla villenense és indeterminable". Notem també l'observació de Soler en relació amb la parla de Villena: "Suposem que ens trobem en presència d'aquell madrileny que tant s'estranyà de sentir dir 'tíes pie ñaco', i que li diem el següent paràgraf: 'Perete, que's un

pinchico mu minso, rosigó la pelaya de la rustidera y s'enzapó a (*sic*) yuz con présoles sin dengún regomeyo'. Segurament es quedaria com si li haguéssim parlat en xinès. I no és precisament en xinès en el que li hem parlat, sinó en valencià, sense saber-ho". La implicació aquí és que el sufix *-ete* en *Perete* és un catalanisme com ho són *pinchico*, *minso*, *rosigó*, *pelaya*, *rustidera*, *yuz* (cat. *lluç*), *présoles* i *regomeyo*.

Un dels grans impulsos al reconeixement de la influència catalana en el murcià va venir de la mà de García, autor del *Vocabulario del dialecto murciano*, obra que continua essent encara fonamental. García ressaltà el gran influx catalano-valencià en el vocabulari murcià. Segons ens assenyala, gairebé la meitat del lèxic peculiar de la regió és d'origen català. També Veny avaluà l'abast de catalanismes en el còmput total de vocabulari murcià en gairebé un 50 %. Però abans de García, Griera ja havia consignat una considerable relació de catalanismes en el *Vocabulario murciano* de Sevilla.

També Muñoz ("El murciano") afirma encertadament que el murcià és el resultat de l'hibridisme que, com a conseqüència dels avatars de la Reconquesta, tingué lloc entre el castellà i el català. Colomina, per la seva banda, ha estudiat la influència del català en diversos texts murcians dels segles XIII-XVII i ens mostra que els catalanismes són abundants en l'agricultura i la pesca, però també en activitats urbanes com la construcció o la indústria tèxtil.

En relació amb les terres alacantines que utilitzen el dialecte murcià en l'actualitat, Montoya ("Al voltant...", "Toponímia...") ha trobat l'ús del català en processos judicials públics de mitjans i finals del segle XVII a Elda i Oriola, i postula una pervivència del català en aquestes poblacions fins aproximadament 1720 i 1750, respectivament. D'altra banda, diversos lingüistes i professionals universitaris han convingut en reconèixer els nombrosos vocables d'origen aragonès i valencià-català i la hibridació que suposà del castellà i el català a conseqüència de la Reconquesta (Muñoz, "El murciano").

SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA EN LA BAIXA EDAT MITJANA

La conquesta cristiana en el segle XIII de les terres murcianes, aleshores sota el domini dels musulmans, iniciada per Jaume I d'Aragó i culminada per Alfons X de Castella, suposà l'establiment en aquell territori d'una massa important de repobladors que parlaven diverses varietats romàniques.

Implantada la sobirania castellana sobre el regne de Múrcia, mancava encara una repoblació cristiana efectiva. Així, doncs, la rebel·lió duta a terme pels musulmans l'any 1264 significà un nou replan-tejament de la necessitat imperiosa colonitzadora. L'any 1266 Jaume I

assentà 10.000 homes d'armes per repoblar les terres i al servei "del adelantado de Castilla, don Alfonso García" (Rubió, "Jaime I..."). El mateix autor ens recorda la crònica d'Alfons X quan explica que "porque non podía aver gente de la su tierra que la poblasen, vinieron y e poblaron muchos catalanes de los que eran venidos a poblar en el reino de Valencia".

També les cròniques catalanes s'ocupen amb més o menys detall de tots aquests esdeveniments. Per exemple, Bernat Desclot (citat per Rubió, "El habla...") resumeix la campanya de la manera següent: "El rey d'Arago establi Murcia e liura-la als homes del rey de Castela. E puys ana per tota la terra de Murcia ab sa host e conquies tots los castels e les viles que els sarranys tenien e-l (*sic*) regne de Murcia; si que no y romas negun sarray qui poder agues, sinó ministrals e lauradors. E puys lo rey d'Arago, quant hac tot lo regne de Murcia conquies, liura-lo als procuradors del rey de Castela e tornasse-n abtotes ses gens en sa terra". Ara bé, el cronista més explícit en aquest sentit fou Ramon Muntaner, el qual és reiteradament citat en estudis sobre la influència lingüística catalana en el murcià arran del seu comentari sobre el català parlat a Múrcia en la seva *Crònica*: "E com la dita ciutat hach presa e poblada tota de cathalans, e axi mateix Oriola e Elx e Guardamar e Alacant e Cartagena e los altres llochs; si que siats cert, que tots aquells qui en la dita ciutat de Murcia o els davant dits llochs son poblats, son vers cathalans e parlen del bell catalanesch del mon" (vegeu Sempere).

De tota manera, Menéndez Pidal (citat a Torres, *Repartimiento...*) ens fa notar que Ramon Muntaner escrigué la seva crònica l'any 1335, 69 anys després de l'entrada de Jaume I, i, a partir d'aquí, rebutja la veracitat de les afirmacions de Muntaner sobre l'apogeu comentat anteriorment del català a Múrcia i suggereix que l'aragonès fou la llengua escrita per aquells catalans.

A partir de l'anàlisi dels Llibres de Repartiment, podem veure, amb una aproximació força acurada, quina era la situació sociolingüística de la regió murciana a la Baixa Edat Mitjana. L'edició del *Repartimiento de Murcia*, anys 1271-1273, la dugué a terme Torres (vegeu també *Repartimiento de la Huerta...*). Els percentatges dels repobladors cristians oscil·laven, en el grup repoblador català, des d'un 40 % o un 50 % a Múrcia, d'un 25 % a Oriola i un 15 % a Lorca; i en el grup castellà, des d'un 55 % a Lorca a un 20 % a Múrcia i Oriola. A la comarca d'Oriola, incorporada des del 1308 com a governació del Regne de València a la corona catalano-aragonesa, l'ús del català es mantindrà fins els segles XVII-XVIII (Montoya, "Al voltant..."; Abad). En la regió de Múrcia la llengua catalana segurament desaparegué cap al 1400 (Montoya, "Al voltant..."; Pocklington), encara que a la comarca de Cartagena molt probablement resistí fins al 1.500 (Grandal).

Gual realitzà un estudi exhaustiu sobre els cognoms i l'origen dels repobladors cristians, i reafirma la hipòtesis d'una majoria catalana repobladora. Després de repassar tots els noms que apareixen en el *Repartimiento*, ofereix les estadístiques següents: a) Catalans d'origen precís: "ilerdenses": 51; "tarraconenses": 37; "barceloneses": 34; "gerundenses": 22. b) Catalans d'origen genèric: 964. El grup de "catalans d'origen precís" es dedueix pel comentari concret sobre la procedència d'aquests repobladors. El segon grup, "catalans d'origen genèric" es refereix a noms els cognoms i els oficis dels quals delaten filiació catalana (Torres, "Apodos..."). Ens trobem amb denominacions com: Arnalt, Ferrer, Fuster, Bernat, Carboner, Castel, Martorell, Paner, Ripoll, Torner, Deusevol, Argenter, Especier, Graner, Vaquer, Barber, Ostalric, Talla, Torner, entre una llarga llista que, segons Gual, en molts casos poden ser cognoms i en molts altres poden ser oficis. Això no obstant, Sempere dubta d'aquesta afirmació, doncs no veu clar que el *Repartimiento*, que fou escrit en castellà, proporcionés els noms d'oficis en català. A més, si tal i com indica Torres (*Repartimiento de Murcia*) l'escrivà del *Repartimiento* fou el català Bernat Ermengol, és ben difícil suposar-li tantes lliscades bilingües en la redacció d'aquesta part del manuscrit, quan a la resta utilitzà el castellà. De manera que hem de suposar que ens trobem davant d'un inventari únicament de cognoms. Gual també fa menció dels "neovalencians" (València s'havia reconquerit no feia més de quaranta anys), dels provençals i un mallorquí. Pel que fa als aragonesos, és obvia la dificultat de diferenciar l'onomàstica castellana de l'aragonesa. Per tant, aquest estudiós es limita a incloure únicament el nombre d'aragonesos dels quals ens indica la seva procedència: de Terol: 38; de Saragossa: 37; d'Osca: 30. En un altre apartat menciona el nombre de conversos, genovesos, navarresos, llombards, jueus i gent de nacionalitats diverses. El balanç estadístic (Gual) es presenta aclaparadorament favorable a la presència catalana: catalans: 1.108 (39 %); aragonesos: 105 (3 %); altres de la Corona d'Aragó 70 (2 %). El total de la Corona d'Aragó és, doncs, 1.283 persones que representen el 45 %. En el recompte també Gual ens aporta les dades següents: castellans: 517 (18 %); desconeguts: 504 (17 %); musulmans: 463 (16 %) i altres procedències: 68 (2 %). Total pobladors: 2.835.

Les baralles entre Castella i Aragó sobre l'establiment de fronteres no es van acabar amb la repoblació de Múrcia. La lluita civil a Castella entre els infants de la Cerda i el Rei Sancho IV propicià que a l'any 1289 l'Infant Alfons de la Cerda lliurés el regne de Múrcia a Aragó, quan en realitat el rei jure castellà era Sancho IV. Escarmentat d'aquest precedent, l'any 1296 Jaume II, net de Jaume I el Conqueridor, emprengué la conquesta del regne murcià (Masià).

Encara que l'opinió generalitzada de molts historiadors actuals és

que la invasió fou ràpida i incruenta, el fet que Lorca no fos conquerida fins a finals de l'any 1300, quan la contesa havia començat el maig de l'any 1296, demostraria la fortíssima resistència que trobà Jaume II (Rosselló; Estal). Per fi, l'any 1304, i per mediació del rey Don Dionís de Portugal, el conflicte castellà-aragonès es va acabar (Font).

Una vegada més es dibuixà la línia fronterera, ara amb guany substancials per Aragó ja que rebé la ribera esquerra del Segura i la Conca del Vinalopó, incloent-hi places com Villena, Alacant, Elx, Oriola i Guardamar. Més endavant, a partir del tractat de Torrellas, s'establí la línia divisòria que aproximadament s'utilitzà segles més tard per delimitar les províncies d'Alacant i Múrcia l'any 1833. En qualsevol cas, l'etapa aragonesa de Jaume II (1296-1304) suposà l'ús del català com a llengua cancelleresca. A Masià trobem el testimoniatge de les cartes redactades en català des de Múrcia de Bernat de Sarrià, Pere de Montagut, procurador de València, i Ferrer de Cortell, *batlle general de Múrcia*, a Jaume II. També és molt probable que aquesta etapa cancelleresca del català a Múrcia, suposés l'augment del nombre de catalans que s'hi traslladaren a viure.

A partir dels moviments migratoris a terres murcianes esmentats, hem de pressuposar que la colonització catalana de Múrcia comportà una etapa de bilingüisme que fóra la causant de l'actual substrat català. Rubió ("El habla...") ens diu: "És evident que aleshores es produí una confluència i una síntesi entre ambdues cultures. I si en la llengua dominà ben aviat Castellà, els documents particulars de l'època de Sancho IV són ja en castellà, penso que durant molt de temps es produí un estat de bilingüisme i, encara que la repoblació castellana i la cancelleria oficial imposaren aviat el seu criteri, el català queda en cognoms, topònims, vocabulari i en molts hàbits dels mateixos habitants". Així, doncs, des d'un punt de vista lingüístic, la majoria dels medievalistes murcians suposen una etapa poliglota catalano-castellana-aragonesa amb una castellanització progressiva i lenta (Díez de Revenga).

Una de les contribucions de la presència catalana a Múrcia a tenir en compte és la de Sempere. Aquest estudiós estableix l'extensió geogràfica de quaranta-set catalanismes lèxics del murcià. Les conclusions del seu treball confirmen, amb dades recollides sobre el terreny, la imatge que ja ens donaven els diversos vocabularis dialectals de la regió murciana: una considerable abundància de l'element català a Oriola, un índex més gran de catalanismes a la comarca de Cartagena i una incidència menor en les parles de l'oest murcià. L'examen detallat d'aquests quaranta-set mapes lèxics del domini murcià li permeté observar conjunts de feixos d'isoglosses que testimonien una realitat de substrat català i certs patrons concrets de distribució d'aquest substrat. Des d'un punt de vista territorial, un nombre considerable de catala-

nismes del murcià ultrapassen Múrcia i troben el seu límit a l'orient andalús o, fins i tot, a la meitat de les províncies de Jaén, Granada i Almeria (aquesta província és la que rebé una influència més gran).

Un aspecte important són els catalanismes marítics, l'extensió dels quals es constata en costes tan allunyades de Múrcia com la mala-guenya, la gaditana i fins i tot l'africana. En qualsevol cas, existeix, com és de suposar per raons històriques i geogràfiques, una concentració de catalanismes més elevada en la zona oriental murciana. Aquesta afirmació es fa patent especialment en la línia Jumilla-Mazarró que divideix la regió murciana en dues parts des del punt de vista lèxic: a l'oest el més freqüent és trobar castellanismes, aragonesismes o bé catalanismes adaptats fonèticament i influïts en gran part pels efectes de l'etimologia popular. Per exemple, el català *sorell* ('peix marí comestible') deu de ser l'origen del murcià *sorel*, amb despalatalització de la lateral final, com és preceptiu en els catalanismes medievals adaptats al castellà a Múrcia, i de *jorel*, encara que aquest darrer deuria de rebre la influència de la fricativa palatal sorda del mossàrab, pel que representa un compromís entre la forma estàndard castellana i el préstec català. Coromines afirma que el castellanisme *jurel* deu de ser mossarabisme andalús, però també influït per la forma catalana. També la paraula catalana *escorcollar* (entre molts altres exemples), que Coromines deriva d'una base germànica ('explorar militarment, espiar, estar a l'aguait') ha donat la paraula murciana *escarcullar-escarcuñar* 'escudriñar'. Continuant amb els exemples de catalanismes adaptats fonèticament, trobem un bon nombre de patronímics adaptats: *Bonel* < *Bonell*, *Fenol* < *Fenoll*, *Capel* < *Capell*, *Castel* < *Castell* ('Torres, "Apodos...").

Al contrari, a l'est apareixen catalanismes en comptes dels seus equivalents castellans o simplement catalanismes millor preservats fonèticament i semànticament (*Sempere*). Per exemple, *fangue* (en català *fang*) s'originà a Múrcia a partir del substrat medieval català. O bé la paraula *cranco* ("cangrejo", en castellà), que troba el seu reflex català en *cranc*, cobreix la zona sud-est del murcià. Naturalment, a tot això s'ha de dir que els catalanismes del murcià representen un percentatge ínfim comparat amb el vocabulari general de Múrcia que és castellà en la seva majoria. Es tracta, doncs, d'un nombre reduït de lèxic fonamentalment de caràcter rural i pesquer que ha sobreviscut a través dels segles i ha arribat fins a l'actual segle XXI. Existeix, a més, un feix d'isoglosses significatiu i lògic que caracteritza l'ús dels pescadors de l'est com a més catalanitzat que els dels mariners del sud (Gómez). Això ho corroboren paraules com *pámpol-pámpano*, *palomina-palometa*, *llobarro-lobarro*, *escate-angelote*, *mabre-magre* i *bacoreta-albacoreta*.

No hi ha dubte que el català es parlà a Múrcia. Les causes de la

influència lèxica catalano-aragonesa s'expliquen pel desplaçament a Múrcia de gentes procedents de la Corona d'Aragó no només durant la Reconquesta, sinó també durant l'ocupació de Jaume II entre 1296 i 1304, i, en aquest sentit, les dades del *Repartimiento* de Múrcia i de les cròniques ens donen suficient informació. Si bé és cert que no existeixen documents explícits en relació amb la utilització del català parlat per part de nuclis de murcians a l'època medieval (a excepció de la controvertida crònica de Ramon Muntaner), el material i els estudis dialectals aportats fins avui dia demostra un substrat lèxic català que es remunta a l'Edat Mitjana.

Tal vegada molts dels murcians que durant el segle XX immigraren a terres catalanes, batejats despectivament amb el mot xarnegos, foren o són descendents d'aquells repobladors catalans i, qui sap, de la noblesa medieval catalana.

M. ÀNGELS VILADOT I PRESAS
UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

REFERÈNCIES

- ABAD, Mercedes. *El cambio de lengua en Orihuela. Estudio sociolingüístico e histórico del siglo XVII*. Murcia: Mediterráneo, 1994.
- COLOMINA, Jordi. "La influència del català sobre el castellà del Regne de Múrcia (segles XIII-XVII)". *Llengües en contacte als Regnes de València i Múrcia (segles XIII-XV)*. Ed. J. Colomina. Alacant: Departament de Filologia Catalana, U d'Alacant, 1997. 221-75.
- COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. 9 vols. Barcelona: Curial, 1980-91.
- DÍEZ DE REVENGA, Pilar. *Estudio lingüístico de documentos murcianos del siglo XIII (1243-1283)*. Murcia: Publicaciones del Departamento de Gramática Histórica de la Lengua, 1986.
- ESTAL, Juan Manuel. *Corpus documental del Reino de Murcia bajo la soberanía de Aragón (1296-1304)*. Alicante: Instituto de Estudios Juan Gil-Abert, 1985.
- FONT, José M. "La reconquista y repoblación de Levante y Murcia". *La reconquista española y la repoblación del país*. Estudios XV. CSIC. Zaragoza: Escuela de Estudios Medievales, 1951. 85-126.
- GARCÍA, Justo. *Vocabulario del dialecto murciano*. Madrid: C. Bermejo, 1932.
- GÓMEZ, Francisco. *Vocabulario del noroeste murciano*. Murcia: Editorial Regional, 1991.

- GRANDAL, Àngel. "Algunes dades sobre la toponíma cartagenera d'origen català". *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior* 25 (1986): 5-7.
- GUAL, Miguel. "La corona de Aragón en la repoblación marcialana." *Séptimo Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Vol. II. Barcelona: U de Barcelona, 1962. 303-10.
- MASÍÀ, Àngels. *Jaume II: Aragó, Granada i Marroc*. Barcelona: CSIC, 1989.
- MONTROYA, Brauli. "Al voltant de la substitució i el canvi lingüístics. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX". *Treballs de Sociolingüística Catalana* 6 (1986): 113-25.
- , "Toponímia d'adsstrat. El cas del català a Múrcia". *Materials de Toponímia (Mestratge de Toponímia. 1990-1991)*. Eds. V. M. Roselló i E. Casanova. Valencia: Generalitat Valenciana, 1995. 1035-59.
- MUÑOZ, José. "El murciano". *Lenguas peninsulares y proyección hispánica*. Coord. M. Alvar. Madrid: Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1986. 151-61.
- , "Historia de las hablas murcianas". *Historia de la lengua española en América y España*. Valencia: U de Valencia / Tirant lo Blanch, 1995. 399-414.
- POCKLINGTON, Robert. "La influència catalana en la toponímia de l'Horta i el Camp de Múrcia". *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. 43-62.
- ROSSELLÓ VERGER, Vincent. "Murcia, Valencia y Cataluña, ensayo de Geohistoria". *Estudios Geográficos* 140-141 (1975): 1047-67.
- RUBIÓ, Luis. "El habla de Murcia en tiempos de Sancho IV (1284-1295)". *Anales de la Universidad de Murcia* XXVI (1967): 263-99.
- , "Jaime I y Murcia". *Séptimo Centenario de la muerte de Jaime I el Conquistador, 1276-1976*. Madrid: Instituto Internacional de Cultura Románica, 1978. 65-71.
- SEMPERE, Juan Antonio. *Geografía lingüística del murciano con relación al substrato catalán*. Murcia: Real Academia Alfonso X El Sabio, 1995.
- SEVILLA, Alberto. *Vocabulario murciano*. 1919. Murcia: Sucesores de Nogués, 1990.
- SOLER, José M. *Algunas consideraciones sobre el lenguaje villenense*. Villena: La Industrial Papelera, 1972.
- TORREBLANCA, Máximo. *Estudio sobre el habla de Villena y su comarca*. Alicante: Instituto de Estudios Alicantinos, 1976.
- TORRES, Juan. *Repartimiento de Murcia*. Madrid: Academia Alfonso X el Sabio, 1960.
- , "Jaime I y Alfonso X. Dos criterios de repoblación". *Séptimo Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Barcelona: U de Barcelona, 1962. 329-40.

- , *Repartimiento de la Huerta y Campo de Murcia en el siglo XIII*. Murcia: CSIC, 1971.
- , "Apodos y sobrenombres en el repartimiento de Murcia." *Monteagudo* 55 (1976): 9-12.
- VENY, Joan. *Estudis de geolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1984.
- VILADOT, M. Àngels. *Identitat i vitalitat lingüística dels catalans*. Barcelona: Columna, 1993.
- , "Els galesos". *Avui* 8 abril 1999.
- , "El bable". *Avui* 1 juliol 1999.
- ZAMORA, Alonso. *Dialectología española*. Madrid: Gredos, 1967.